

КОНЦЕПЦИЯТА ЗА НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ИНФОРМАЦИОННОТО ПРОТИВОБОРСТВО

Петър ТАГАРЕВ

За гарантиране на националната сигурност се използват политически, икономически, военни и други средства, които трябва да са съобразени с възможностите на дадена страна и да са адекватни на степента на заплахата за нейната сигурност от външни и вътрешни фактори. При формиране на направленията за гарантиране на сигурността от особена важност е консенсусното възприемане на единни възгледи за вероятните критични фактори. То може да се осъществи при изработването на концепция за национална сигурност и национална военна доктрина. Обикновено концепцията се разработва от военнополитическото ръководство на страната съобразно с военнополитическата обстановка, като при това е необходимо да се отчита и мнението на обществото.

Концепциите за сигурност на държавата датират поне от VI век пр.н.е.¹ Те винаги са имали конкретен исторически характер. Това се забелязва и през последните години, когато, в резултат на резките промени във военнополитическата обстановка в Европа, редица държави направиха значителни промени в своите концепции, а други разработиха и приеха изцяло нови концепции за национална сигурност.²

Общи черти на концепциите за национална сигурност

Въпреки някои значителни различия, в концепциите за национална сигурност на европейските държави и в процесите на тяхното разработване се забелязват редица общи черти:

- Концепциите предшестват разработването на национални военни доктрини и стратегии и са определящи спрямо тях;

- Концепциите са в пряка зависимост от конкретната военнополитическа обстановка и от вижданията на държавното и политическото ръководство по въпросите за националната сигурност на страната;
- Възприетите концепции отразяват приоритетите на външната политика, провеждана от държавното ръководство;
- В обобщен вид концепциите представят схващанията на политическото ръководство за характера и степента на заплахите за сигурността на страната и за защитата на интересите на гражданите по всички направления;
- В отделни концепции се забелязва относителна самостоятелност на военните аспекти от вижданията на политическото ръководство³;
- Като правило, концепциите за национална сигурност отразяват схващанията за прилагане на конкретни способности и форми за гарантиране на сигурността в процеса на формиране на информационното общество;
- Отделя се особено внимание на поддържането на мощен информационен ресурс и осигуряване на неговата защита както в мирно време, така и в кризисна обстановка.
- Освен посочените допирни точки, отделните концепции по сходен начин определят факторите, формиращи националната сигурност. Като най-важни фактори се открояват:
- точно определяне на степента на заплахата за националната сигурност и конкретните източници на тази заплаха;
- състоянието на страната в икономическо, военно и информационно отношение;
- възможност за участие на страната в определена колективна система за сигурност и за получаване на помощ от съюзници, както и обвързването на страната с други международни структури с отношение към сигурността;
- военно-географско и военностратегическо значение на страната в региона и на континента;
- възможност на страната да оказва влияние при формирането на военнополитическата обстановка в регионален и глобален мащаб;
- способност на националния информационен ресурс да контролира и формира най-важните информационни потоци в регионален и световен мащаб;

- наличие или отсъствие на транснационални заплахи за страната като разпространението на оръжия за масово поразяване, международен трафик на наркотици, трансгранична организирана престъпност, международен тероризъм и др.;
- възприетите схващания на военнополитическото ръководство на дадена страна и нейните възможности за намеса във вътрешните работи на други държави с цел осигуряване на правов ред, защита на правата на населението, формиране на марионетни правителства както с цел разпространяване на демокрация, така и за разпространение на собствената идеология или религия;
- наличие на пътища и способности за предотвратяване на войната.

Посочените до тук фактори са отчетени при създаването на Концепцията за национална сигурност на Република България, приета от Народното събрание през пролетта на 1998 год. след продължителни и нелеки дискусии.⁴ При разработването на концепцията е използван опита на редица колективи, което в известна степен спомага за превръщането ѝ в база за изграждане на материални и духовни предпоставки за гарантиране на националната независимост.

Авторът на настоящата статия не се ангажира с анализ на приетата концепция. Целта е да се акцентира върху изискванията на информационната война и отчитането им при преразглеждане на военната доктрина, с което тя да бъде приведена в съответствие с основните положения на концепцията за национална сигурност.

Предизвикателства на прехода към Информационното общество

Важен момент при създаването на националните концепции и доктрини е определянето на предизвикателствата на прехода към информационното общество, сред които:

- Активна заплаха за националния информационен ресурс от неприятелски външни и вътрешни фактори и случайни несанкционирани и нерегламентирани въздействия и намеси;
- Изолиране на страната от международните интеграционни процеси в следствие на намаляване на инвестиционните ресурси в информационната среда и негативното влияние на конкурентната борба със съседните държави по отношение на информационните ресурси;
- Стремез на външни фактори за установяване на контрол над транспортните, енергийните и информационните инфраструктури в региона;

- Жизненоважна зависимост на страната от достъпа до съвременни технологии и използването им в икономиката за създаване на конкурентноспособно производство;
- Необходимост от ефективна защита на националната наука и осигуряване на конкурентност в патентната дейност;
- Непрекъснато нарастване на информационната мощ на съседните страни и необходимост от създаване на собствен информационен потенциал като ключов фактор в системата за национална сигурност и, в частност, на информационната война⁵;
- Високи изисквания към системата за управление на страната и въоръжените сили по отношение на единство в управлението, гъвкавост и защитеност;
- Способност на страната и въоръжените сили да водят информационна война в условията на превъзходство на противника в конвенционални оръжия;
- Активно психологическо въздействие, дезинформация, трансинформация и трансдезинформация върху населението на страната от враждебни външни и вътрешни фактори, насочени към разединяване и противопоставяне на населението по политически, религиозни и етнически признаци⁶;
- Непрекъснато и глобално информатизиране на обществото с акцент върху системите за добиване, обработка, съхраняване и разпространение на информация;
- Създаване на нов род войски - информационни войски в съвременните армии със специфични конкретно определени функции и притежаващи съответните средства, подготовка и система за управление.

Не е възможно да се отговори на тези предизвикателства с един замах. Всяка страна подхожда към проблема по свой начин, в значителна степен свързан с потенциала ѝ и с възприетите схващания за значението на информационното превъзходство в съвременни условия.

Влагането на идеите на информационното противоборство в концепциите за национална сигурност е най-прекия път за създаване на материални предпоставки за реализирането им. Концепциите за национална сигурност и военните стратегии въздействат на развитието на информационния ресурс и на способите за водене на информационна война чрез въздействието им върху законодателството на страната. По такъв начин на най-високо равнище се способства за институционализирането на информационната война, като се създават съответните структури, органи и формирования в държавното, военното ръководство и войските.⁷

Към развитие на информационния ресурс

Като правило, концепциите за национална сигурност въздействат върху развитието на информационния ресурс в следните направления:

- Определят заплахите, пораждани от развитието на информационната мощ на съседните страни, които се явяват потенциален рисков фактор за националната сигурност на страната;
- Формулират задачите по разкриването на съответните заплахи в глобален и регионален мащаб;
- Посочват задачите, с изпълнението на които може да се постигне баланс или превъзходство в информационния ресурс по отношение на потенциален кризисен фактор;
- Влияят на мащабите за подготовка на страната за евентуално водене или участие в информационна война или конфликт;
- Определят механизмите за предотвратяване на кризи, в това число и с информационни средства и способности.

Както е отбелязано по горе, концепцията за национална сигурност трябва да определи мощта на информационния ресурс. Естествено в това направление няма определени граници, но и не следва да се изисква невъзможното. Това важи с особена сила за страни с ограничени икономически и технологични ресурси. Като ориентир може да се определи създаването на информационен ресурс, който да е адекватен или незначително превъзхождащ този на съседна държава, представляваща най-висок критичен фактор за националната сигурност.

От особена важност е разкриването на съответните заплахи и определянето на реалните им параметри. Това изисква огромен информационен потенциал, с какъвто много държави не разполагат. Една малка страна не може да си позволи да поставя решителни глобални задачи пред институциите, ангажирани с добиването на специализирана информация. По тази причина концепцията за национална сигурност трябва да определи редица допълнителни направления и средства за добиване и анализ на глобална информация, необходима за формулиране на адекватни управленски решения. Сред възможните направления са:

- Активно участие на държавното и политическо ръководство при създаването на механизмите за колективно управление на кризи в световен, континентален и регионален мащаб;
- Търсене на пътища за пълноценно включване страната в структурите на едно бъдещо информационно общество, което ще има и съответните

колективни системи за сигурност;

- Активно участие на страната във всички икономически, финансови и търговски световни и регионални структури;
- Непрекъснато участие в усъвършенстването на мерките и механизмите по укрепване на доверието и сигурността между държавите в Европа и на Балканите.
- Своевременното определяне и разкриване на съответните заплахи все още не дава гаранции за националната сигурност. Необходима е и адекватна система за противодействие. За създаването на информационен ресурс е необходимо:
- Създаване на информационна среда. Стабилна основа за това би дала една единна информационна стратегия или информационна доктрина.⁸ Това би позволило да се даде определена насоченост в развитието на информационните технологии и единното им използване. Важно е още създаването на единна система за вземане на управленски решения, свързани със сигурността на страната;
- Съхраняване и повишаване на националния научен потенциал - най-важният фактор за създаването, функционирането и развитието на информационния ресурс;
- Определяне на способите за защита на националния информационен ресурс от въздействието на външни фактори, целящи неговото дезорганизиране или неутрализиране;
- Формиране на основните направления за взаимодействие на информационния ресурс с останалите ресурси, които имат отношение към повишаването на информационната мощ на страната;
- Определяне на стратегическите направления в развитието на икономиката, създаваща информационни технологии, и стимулиране на съответните производства.

Важна функция на всяка концепция се явява определянето на мащабите на участие на въоръжените сили и страната в евентуален въоръжен конфликт. Основен принцип в това направление е стремежът за постигане на пълно информационно превъзходство над противника. Но това не е по силите на която и да е малка страна и би поставило икономиката в тежко положение. Следва да се определят приоритетните направления и оттам да се подходи при определяне на съответните мащаби за водене на информационна война.

Ограниченията в това отношение трябва да са насочени най-вече към целево и икономично използване, съобразено с конкретните задачи и

време. В този смисъл съществено е изискването информационната мощ да осигурява адекватност или незначително превъзходство при конфликт със съседна страна и същевременно да има ресурси за интегриране с международната система за сигурност. Освен това крайно необходимо е осигуряването на единна система за командване, управление и единна комуникационно-информационна система за обмен на данни от разузнаването, както и постигане на ефективно взаимодействие между видовете въоръжени сили, родовете войски и военно-политическото ръководство на страната.

Особено важна, а може би и първостепенна, цел е предотвратяването на военните конфликти. Това е жизнено необходимо за информационното общество, което може да постига целите си без военни конфликти. Каквато и да бъде военната, информационната или друга мощ на една държава, тя не може да гарантира пълната ѝ сигурност без наличието на механизми или процедури за предотвратяването на кризи или тяхното благоприятно разрешаване.

Средствата за предотвратяване на една война са по-важни от тези за нейното водене. Но тези средства не се осигуряват по-лесно от военните. Трябва да се отбележи, че двата вида средства са взаимосвързани и взаимно се допълват. В този аспект информационното превъзходство е важен фактор. То може да осигури разкриването на вероятните заплахи, техните мащаби и конкретното време за задействане, своевременното инициране на действията на международните структури по предотвратяването на конфликти, активното информационно въздействие върху населението на страната, чието правителство е решило да започне военен конфликт, и не на последно място, активното демонстриране на решителност за отразяване на евентуално нападение и за оказване на решителна съпротива. Не по-маловажна задача е противодействието на информационните средства и дезинформацията на противника и недопускането на формиране на негативно мнение сред собственото население по отбранителните способности на страната.

Военните стратегии и идеите на информационната война

Основните проблеми, заложили в концепцията за национална сигурност, намират материален израз в националните военни доктрини и стратегии. В съвременните военни доктрини и стратегии е възприета необходимостта от създаване на единна информационна, огнева и ударна мощ на страната.⁹ Анализът показва, че те са значително повлияни от идеите на информационната война. Това влияние се отразява в следните отношения:

- Формиране на структурите и определяне на мащабите и възможностите на военното разузнаване и средствата за електронна борба като основни фактори в информационната война;
- Анализиране на различните степени на заплахата на границите на страната и конкретизиране на количеството на силите и средствата за разузнаване и електронна борба на отделните театри на военните действия (ТВД);
- Определяне на основните способности за електронно въздействие и противодействие на противника от войските на ТВД;
- Конкретизиране на състава и структурите за управление на войските, за контрол на информацията и ръководство на информационните войски на съответния ТВД;
- Посочване на направления за реализиране на информационната стратегия във въоръжените сили като¹⁰: създаване на архитектура на информационната среда; определяне на принципите за нейното изграждане и функциониране; развърщане на технологична база в състава на войските; възприемане на методи и средства за защита и създаване на съответните структури; създаване на съответна база за научни изследвания и развитие на информационната среда; разработване, тестване и закупуване на информационни средства и технологии; подготовка и кадрово развитие на научните кадри; ред за осигуряване на сътрудничество с вътрешни и международни организации за модернизирание, стандартизация и интегриране на елементите от информационната среда, както и за обмен на информация в рамките на военна коалиция или съюз;
- Определяне на методите за вземане на решение и управление на информационното въздействие, на способите за водене на информационната война, в това число настъпателни и отбранителни информационни операции, удари или боеве, създаване на съответната структура за тези процеси¹¹;
- Създаване на единна комуникационно-информационна система на територията на страната и определяне на силите и средствата, както и способите за защита и осигуряване на жизнената устойчивост на тази система от външни враждебни действия.

Информационната война със своите принципи и изисквания оказва значително въздействие при разработването на военната доктрина. Налице е и обратното въздействие, изразяващо се преди всичко при определяне на тактико-технически параметри на средствата за разузнаване и информационна борба, на възможностите на комуникационно-информационната

система, на направлението за развитие на средствата за специално разузнаване, на определянето на конкретните райони и способите за съсредоточаване на средствата за защита от информационно въздействие, на необходимите срокове за развърщане на собствените средства за информационно въздействие в застрашаващ период на военен конфликт, на мащабите и сроковете за мобилизационно развърщане.

Изисквания към системата за разузнаване и електронна борба

Военната доктрина формулира изисквания към боеспособността на системата за разузнаване и електронна борба, която се явява важен компонент в общата система на информационната война. Боеспособността на тази система е свързана с функционирането на редица фактори, по-важни от които са следните:

- Група фактори, свързани с възможностите на системата да осигурява непрекъснатата информация, необходима на командващите и командирите от всички степени, щабовете и войските в мирно и военно време¹²;
- Фактори, свързани със способността на системата за натрупване, обработка, селекция и разпространяване на разностранна информация;
- Фактори, свързани със своевременното привеждане на системата от мирно във военно положение;
- Група фактори, свързани със способността на системата да възпрепятства получаването на необходимата на противника информация и да снижава ефективността на работа на неговата система за разпространяване на управленска информация във войските;
- Фактори, оказващи влияние на ефективното функциониране на собствените системи за разузнаване и управление в условията на информационна война.

Без осигуряването на ефективно действие на тези фактори е немислимо създаването на информационно превъзходство в каквато и да е степен и би се затруднила както подготовката за адекватно участие на страната в евентуален информационен конфликт, така и ефективното функциониране на информационния ресурс в мирна обстановка.

Само по себе си разработването на концепция за национална сигурност и военна доктрина не е окончателен фактор за пълноценно участие на страната в информационен конфликт или друго информационно противоборство. Това може да се постигне едва след формулирането на адекватна информационна стратегия и претворяването ѝ в законови уредби, нормативни документи, наставления и полеви устави. За постигане

на тази цел следва да са насочени изследванията на отговорните институции и специалистите, ангажирани с проблемите на националната сигурност на страната и с проблемите на информационната война.

-
- ¹ Кондрат, Н., *Трактати за военното изкуство на Сундзь и Удзь* (София: Шамбала, 1995).
 - ² При разработване на статията са използвани: *Основни положения във военните доктрини на Република Турция и Република Гърция* (София: Министерство на отбраната, 1989), 8-9, 18-20; *Основни положения във военната доктрина на Италия* (София: Министерство на отбраната, 1989), 6-7; *Концепция за националната сигурност на Руската Федерация* (София: Министерство на отбраната, 1998), 11-14; *Национална военна стратегия на САЩ: Формиране, отговор, подготовка* (София: Министерство на отбраната, 1998), 28-29; *Стратегия за национална сигурност на САЩ: Ангажиране в международната дейност и разширяване на демокрацията в света* (София: Министерство на отбраната, 1997), 12-14; *Развитие на военната стратегия на НАТО. Новата стратегия на Съюза* (София: Министерство на отбраната, 1998), 20-28.
 - ³ *Основни положения във военните доктрини на Република Турция и Република Гърция.*
 - ⁴ Концепция за националната сигурност на Република България, *Държавен вестник*, бр. 46 (22 април 1998), 1-5.
 - ⁵ Шаламанов, В.А. и Т.Д. Тагарев, *Информационни аспекти на сигурността* (София: Прокон, 1996).
 - ⁶ Пирумов, В.С. и М.А. Радионов, Некоторые аспекты информационной борьбы в военных конфликтах, *Военная мысль* 5, 1997, 45-48.
 - ⁷ Тодоров, А., В.М. Шаламанов. Първи стъпки към институционализиране на информационната война. *Военен журнал* 104,1 (1997), 79-83.
 - ⁸ Shalamanov, V.M., Information Doctrine in the System of National Security—Problems in the Transition Period, in *Proc. 1995 AFCEA-Europe Sofia Seminar* (Sofia, 26-28 April 1995), 23-27.
 - ⁹ Комов, С.А., О способах и формах ведения информационной борьбы в военных конфликтах, *Военная мысль* 4 (1998), 18-22.
 - ¹⁰ Шаламанов и Тагарев, *Информационни аспекти*, 134-155.
 - ¹¹ Пирумов и Радионов, Некоторые аспекты, 45-48.
 - ¹² Вж. например *Концепция за разузнавателното осигуряване на Сухопътни войски на САЩ през XXI век* (София: Министерство на отбраната, 1997), 18-27.

PETER TAGAREV is an Assistant Professor at the Bulgarian Military Academy “G.S. Rakovsky” in Sofia. His research is focused on the analysis of specialized information. He has published a number of papers on the development of means and procedures for acquisition and analysis of information. Address: j.k. “Poligona”, bl.10, Sofia 1784, Bulgaria.